

procesine shekem tásir etetuǵın, keyin bolsa maǵlıwmatlardıń umıtlılıwına alıp keletuǵın faktor sıpatında kórinedi.

Oqıtıwdıń zamanagóy kognitiv paradigmasın texnika hám texnologiyalardıń jetiskenliklerinde kóriwimiz múmkin. Sebebi, bul texnologiyalar arqalı qanday da bir wazıypalardı orınlaw ushın zárúr maǵlıwmatlardı internet saytları arqalı tez izlep tabıw imkanıyatı kóbirek esaplanadı. Alınǵan maǵlıwmatlardıń qısqa waqıt ishinde ózlestiriliwi hám alınǵan bilimlerdin ámeliyatqa en jaydırılıwı, keń kólemli maǵlıwmatlardı yadlaw arqalı emes, al insannıń intellektual dóretiwshilik qábiletlerin rawajlandırıwǵa qaratılǵan.

Kognitiv pedagogika texnologiyalardıń házirgi waqıttaǵı jetiskenlikleri de, úyreniw, sheshim qabil etiw hám tártip qaǵıydaların anıqlap, ózin-ózi rawajlandırıwǵa baǵdarlanganlıǵı menen baylanıslı bolıp tabıladı. Bunıń nátiyjesinde «ne bolıp atırǵanın hám qanday bolıp atırǵanın túsiniw qábileti qalıplesetuǵın intellektual processti jetilistiriw imkanıyatına iye bolamız» [8:17]. Bunda

oqıtıwshı tárepinen berilgen maǵlıwmatnıń oqıwshılar tárepinen jetilistirilgenligin kóriwimiz múmkin.

Maǵlıwmat ornında aytıp ótiw kerek Amerikalı ilimpazlar R.Karnikou hám F.Makelroular tárepinen anıqlanǵan maǵlıwmatlarǵa qaraǵanda, «insan maǵlıwmatı oqıp úyrengende 10%, maǵlıwmatı esitkende 20%, kózi menen kórgenleriniń 30%, kópı hám esitkenleriniń 50%, maǵlıwmatlardı túsindirgende 80%, ámeliy qollanǵanda bolsa 90% ózlestiredi» [9:11] eken.

Juwmaqlap aytqanda, tálim-tárbiya procesinde oqıwshılardıń kognitiv oylawın hám iskerligin jetilistiriw, dóretiwshilik qábileti hám uqıbın rawajlandırıw, bul arqalı erkin pikirlewin qalıplestiriw jáhán pedagogika tájiriybelerinde aktual máselelerden bolıp qalmaqta. Sebebi, oqıtıwdıń zamanagóy baǵdarı shaxstıń miynet qatnasıqlarına tayarlıǵı, belgili bir kompetenciyalardı qalıplestiriwde pedagogikalıq hám psixologiyalıq sharayatlardı jaratıwdı óz ishine aladı. Bul bolsa elimizde oqıtıwdıń nátiyjeligin arttırıwda, oqıwshılardıń oqıwǵa, bilim alıwǵa bolǵan intasın jetilistiriw, uqıbın rawajlandırıwǵa tásinin tiygizeri sózsiz.

Ádebiyatlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida»gi PF-60-sonli Farmoni 71-maqsad. -Toshkent: 28-yanvar 2022.
2. Bazarbaev J. «Ruwxıylıq tiykarları» oqıw qollanba. -Nókis: 2009. 133- b.
3. Hasanboev J., To'raqulov X. va bosh «Pedagogika fanidan izohli lug'at» (qayta ishlangan nashri). -Toshkent: 2009. 117-b.
4. Safarova R. «Pedagogika ensiklopediya» 1-jild. -Toshkent: 2015. 48-b.
5. Amanova G.A. «Talabning kognitiv faoliyati tuzilishi va turlari» /Academic Research in Educational Sciences/ Volume 4 Issue 4, 2023. 506- b.
6. Лихачева А.Н. «Оптимизация процесса обучения как способ повышения его эффективности в условиях современной образовательной парадигмы» // Научный журнал КубГАУ, №130(06), 2017. -С. 4,6.
7. Намаканов Б.А. «Концепция когнитивных технологий в современной педагогике». / Преподаватель XXI BEK. 3/2011. - С. 42.
8. Свечкарев В.П. Конвергентное образование на основе когнитивных технологий – URL: <http://pandia.ru/text/80/017/12328.php>
9. Лютова Ж.Б. «Применение интерактивных когнитивных образовательных технологий в преподавании дисциплины «Безопасность жизнедеятельности». –С.11. / <https://technolog.edu.ru>

REZYUME. Ushbu maqolada, ta'lim jarayonida kognitiv pedagogika texnologiyalarning o'rni va ahamiyati xususida so'z yuritiladi.

PEZIOME. В статье представлена информация о роли и значении технологий когнитивной педагогики в образовательном процессе.

SUMMARY. This article will focus on the role and importance of cognitive pedagogy technologies in the educational process.

JOQARÍ OQÍW ORÍNLARÍNDÁ BILIM SAPASÍN ASÍRÍW MÁSELELERI

M.Sabirova – *úlkén oqıtıwshı*

M.Yerejepov – *assistent oqıtıwshı*

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

Tayanch so'zlar: sıfat, ta'lim, omil, oliy ta'lim, kadrlar, ta'lim mazmunı.

Ключевые слова: качество, образование, фактор, высшее образование, кадры, содержание образования.

Key words: quality, education, factor, higher education, personnel, content of education.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev “Ullı maqsetlerimizge, iygilikli niyetlerimizge jetisiwimiz, jámiyetimizdiń jańalanıwı, turmısımızdıń ilgerilewi hám keleshegi, ámelge asırılıp atırǵan is-ilajlarımız hám rejelerimizdiń nátiyjeli taǵdiri, aldın ala, dáwir talaplarına juwap beretuǵın joqarı tájiriybeli, sanalı, oy-pikirge iye bolǵan qániyge kadrlar tayarlaw mashqalası menen baylanıslı”, dep aytıp ótkeni biykarǵa emes.

Sol sebepli de, mamleket shaxstıń qalıplesiwi hám kamal tabıwında zárúr áhmiyetke iye bir qatar wazıypalardı ámelge asırıwdı óz juwapkershiligine aladı.

Mámleketimizde ámelge asırılıp atırǵan ekonomikalıq hám socialıq ózgerisler, ekonomikanıń innovaciyalıq baǵdarda qalıplestiriliwi, jáhán ekonomikasına integrallasıwı bilimlendiriw sistemasınıń aldındaǵı aktual máseleleriniń biri bolǵan sapalı qánigelerdi tayarlaw wazıypasın qóyadı. Sapalı qánigeni tayarlaw bolsa tek ǵana sapalı bilim ortalıǵında ámelge asırılıwı múmkin.

Bilim sapası hár qanday mámlekettiń tabıslı rawajlanıwında sheshiwshi áhmiyetke iye. Rawajlanǵan mámleketlerde bilim sapası menen belgileniwshi intellektuallıq potencial jámiyettiń párawanlıǵınıń zárúrli faktorına aylanıp atır.

Bilim sapası hám onı támiyinlewshi faktorlar: oqıtıw mazmunınıń fundamentallıǵı, zárúrli mıtajliklerdiń

qandırılıwı, maqset hám nátiyjelerdiń proporcionallıǵı, bilim alıwshılardıń ózbetinshe islewi, tálim procesi qatnasıwshılarınıń dóretiwshilik iskerligi, basqarıwǵa kompleks jantasıw, pánler aralıq integraciya hám basqalar arasındaǵı baylanıslılıqlardı xarakteristikawǵa bolǵan hár túrli kóz- qarasar bar.

Bilim sapası - bul tek ǵana bilim alıwshılardıń biliminiń mámleketlik standartlarına saykesligi emes, al bilimlendiriw shólkeminiń tabıslı iskerlik kórsetiwı, sonıń menen birge hár bir pedagog hám basshınıń oqıtıw xızmetleriniń sapasın támiyinlewdegi iskerligi de bolıp tabıladı.

Zamanagóy bilimlendiriw mákemesinde bilim sapası erisilgen muǵdarlıq hám sapa nátiyjeleriniń dárejesin, oqıw-tárbiyalıq processti shólkemlestiriw hám ámelge asırıw dárejesin, ol jerde keshetuǵın sharayatlardı sáwlelendiriwshi xarakteristikalar kompleksinde anlatılátuǵın maqset hám nátiyjelerdiń qatnası sıpatında anıqlanadı.

Dúnyanıń barlıq mámleketleriniń joqarı oqıw orınlarında joqarı bilimlendiriw sapası máselesi eń aktual máselelerdiń biri bolıp kelmekte. Tiykarınan sapalı kardlardı tayarlap, olardıń jámiyette belgili orın iyelewine imkanıyat jaratıw mámlekettiń baslı wazıypalarınń biri bolıp tabıladı.

Bilim sapası oqıtwdı shólkemlestiriwdi támiyinlew hám basqarıw procesin óz ishine alǵan hám tiykarınan oqıw procesi menen baylanıslı bolǵan quramalı sistema bolıp esaplanadı. Bul boyınsha bir neshshe ilimpazlar ózleriniń ilimiy miynetlerinde bilim sapasın asırıwdaǵı nátiyjeli islerdi belgilep, aytpı ótken. Atap aytqanda G.U.Radjabova “Oqıtwda qadaǵalaw hám basqarıw procesi professional, ashıq, áshkara hám ádalatlı, sistemalıq penen shólkemlestiriwi zárúrli áhmiyetke iye. Bilimlendiriw mákemelerinde jumıstıń qanshelli durıs jolǵa qoyılǵanlıǵı, basqarıw modeliniń durıs tanlanganlıǵı, bilim sapasın qadaǵalawdıń ádalatlı shólkemlestirilgenligi oqıtwdıń nátiyjeliligine kúshli tásir kórsetedi” dep óz pikirlerin bildirgen [2.4].

“Bilim sapası mashqalaların sheshiwde sistemalı jandasıwdan paydalanılǵan halda barlıq faktorlardı birgelikte basqarıw zárúr. Usı shıńjırdan birde-bir faktordıń joq bolıwı bilim sapasın basqarıw sistemasınıń buzılıwına alıp keledi. Alınǵan maǵlıwmatlar tiykarında bilimlendiriw sapası hám nátiyjeli basqarıwın analiz etiw oqıtwdıń bir qatar sapa ózgesheliklerin belgilep beredi” [3:19]. Usıdan kelip shıǵıp bilimlendiriw sapasın asırıw procesinde sistemalı tárizde basqarıw jolǵa qoyılsa ǵana kútilgen nátiyjege erisiwge jol ashıladı degen pikirge keliwimiz múmkin.

Joqarı oqıw orınlarında bilimlendiriw sapasın túpten jetilistiriw, olardıń mámleketimizde ámelge asırılıp atırǵan keń túrde qamtuılǵan reformalarda belsendi qantasiwın támiyinlew búgingi kúnniń eń aktual mashqalalarından biri bolıp esaplanadı. Házirgi kúnde joqarı bilimlendiriw sistemasında bilimlendiriw sapasın asırıw barısında bir qansha mashqalalar qatarına zamanagóy ádebiyatlardıń jetispewshiligi, ayırım pánlerdiń tálim baǵdarlarına sáykes emesligi, sáykes bolsada pánlerdiń kópligi bilim sapasın asırıwǵa óziniń unamsız tásin kórsetpekte. Bizniń pikirimizshe bilim sapasına baha beriwde oǵan tásir etiwshi faktorlardı bilimlendiriw sistemasında qatnasıwshi subyektlar boyınsha toparlap úyreniw zárúr. Bunda bilimlendiriw sisteması boyınsha bilim sapasına tásir etiwshi faktorlardı tómendegishe toparlarǵa bólip alıw maqsetke muwapıq:

- Bilimlendiriw siyasatın islep shıǵıwshı organǵa baylanıslı faktorlar;
- Bilimlendiriw mákemelerine baylanıslı faktorlar;
- Bilim alıwshıǵa baylanıslı faktorlar;
- Tutınıwshılardıǵa baylanıslı faktorlar;
- Bilimlendiriw mákemesi hám tutınıwshılardıń innovaciyalıq korporativ sherikligine baylanıslı faktorlar.

Atap ótilgen hár bir toparda bilim sapasına tuwrıdan-tuwrı tásir etiwshi faktorlar bar bolıp, olar bilim sapasınıń unamlı yamasa unamsız tárepke ózgeriwine tásir etedi.

Ádebiyatlar

1. Sh.Mirziyoev. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. –Toshkent: “O'zbekiston”, 2016.
2. Раджабова Г.У. Защита прав частных предпринимателей и роль малого бизнеса в инновационной экономике. Web of scholar, 2018. Т.3. №3. -С-3-5.
3. Qambarov J.X., Turdalieva M.M. Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini nazorat qilishni takomillashtirish masalalari. Zamonaviy ta'lim jurnali. 2014 yil. 7-son. 19-b.
4. Hojiahmedov G'., Yaxyayeva I., Umarova M., Usmonov A. Sifat menejmenti. – Toshkent: “Cho'lpon”, 2012.

РЕЗЮМЕ. Мақоллада oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirishga ta'sir etuvchi omillar ko'rsatilgan. Shuningdek, ta'limni tashkil etish ta'limni ta'minlash va boshqarish jarayonini o'z ichiga olgan murakkab tizim sifatida qaraladi.

РЕЗЮМЕ. В статье приведены факторы, влияющие на улучшение качества образования в высших учебных заведениях, также организация образования рассматривается как сложная система, включающая в себя процесс обеспечения и управления обучения.

SUMMARY. The article presents factors that influence the improvement of the quality of education in higher educational institutions; the organization of education is also considered as a complex system that includes the process of providing and managing education.

Sonıń ushın hár bir topar faktordı bilim sapasına tásin óz aldına úyreniw maqsetke muwapıq.

Mámleketimizde shaxstıń qalıplesiwi hám kámal tabıwında zárúr áhmiyetke iye bir qatar wazıypalardı ámelge asırıwdı óz juwapkershiligine aladı. Millet biliminiń sapa dárejesi mámlekettiń keleshektegi strategiyalıq rawajlanıwın belgilep beriwshi tiykarǵı faktor bolıp esaplanadı. Millet biliminiń dárejesi bolsa oqıtw xızmeti nátiyjesinde qalıpleseı. Mámlekettiń dúnya bazarındaǵı básekelesiw dárejesi millettiń intellektuallıq hám ilimiy potentsialı dárejelerine tıǵız baylanıslı.

Usı sebepten mámleketimizdiń sociallıq- ekonomikalıq siyasatınıń negizinde bilimge zárúrli itibar berilip kelinbekte. Bilimlendiriw boyınsha mámleket tárepinen jaratılǵan shárt-sharayatlar, múmkinshilikler shaxstıń qalıplesiwi, kámal tabıwı hám óz maqset hámde máplerin ámelge asırılıwın támiyinlewı boyınsha tómendegi wazıypalardı belgilep ótiwimizge boladı:

- mámlekettiń shaxstıń konstituciyalıq huqıqın ámelge asırıw barısındaǵı wazıypasınıń orınlanıwın támiyinleydi;
- shaxstıń mámleket, jámiyet hám ózi ushın paydalı subyekt sıpatında qalıplesiwine;
- jámiyet aǵzası sıpatında shaxsta mámleket hám xalıqtıń ulıwma mápleri tiykarǵı birlesiw immunitetiniń payda bolıwına;
- shańaraqtı máteriallıq tárepten támiyinlew hám shańaraq aǵzaların jámiyet hám de mámleket ushın zárúr subyekt sıpatında qalıplestiriwde qatnasıw sıyaqlı bir qatar wazıypalardıń orınlanıwı jumıstıń nátiyjeli bolıwına xızmet qıladı.

Bilim sapasın asırıw ushın úzliksiz bilimlendiriwdi modernizaciyalaw hám olardaǵı mashqalalardı sheshiw ushın basqarıw principlerin, ólshemlerin hám jantasiwları ózgeritiw, qadaǵalaw jumısları alıp barılıwı zárúr. Bul processte aldınǵı shet el tájriybelerinen keń túrde paydalanıw bilim sapasın asırıwda nátiyjeli tásin kórsetedi.

Juwmaqlap aytqanıwızda búgingi kúnde mámleketimizde joqarı oqıw orınlarında bilim sapasın asırıw boyınsha alıp barılıp atırǵan is-ilajlar, jaratılıp atırǵan shárt-sharayatlar, ilimpazlar tárepinen úyrenilgen ilimiy izertlew isleri ózleriniń unamlı tásin kórsetiwine isenimimiz kámil. Sonday-aq, bilim sapasın támiyinlew hám onı milliy bilimlendiriw sistemasına engiziw ushın aldınǵı shet el tájriybeleriniń basqarıw hám qadaǵalaw sistemasın jetilistiriwdiń shólkemleskenlik-pedagogikalıq ózgesheliklerin úyreniw aldımızda turǵan aktual wazıypalar bolıp esaplanadı.